Daňová reforma roku 1993

Zdroj: https://pixabay.com

Jindřich Soukup

2021

©Jindřich Soukup, 2021

Vydalo nakladatelství a vydavatelství E-knihy

V roce 2021, vydání první

ISBN 978-80-905326-8-7 (online; pdf)

Rok 1993 byl prvním rokem samostatné České republiky. Současně byla k 1. lednu 1993 spuštěna fiskální reforma, která změnila strukturu daňových příjmů státního rozpočtu. Přečtěte si výňatek článku České daně v závěru "první pětiletky", jehož autorem byl Jan Klak, náměstek ministra financí a který publikovaly Hospodářské noviny v lednu 1997.

České daně v závěru "první pětiletky“
Jan Klak

Jsem přesvědčen, že zejména v této souvislosti nebude na škodu si alespoň ve stručnosti připomenout hlavní důvody, které k zásadní změně koncepce daňové soustavy vedly.

Rozhodujícím důvodem byl bezesporu trh. Stará daňová soustava jako produkt centrálně-administrativního způsobu řízení s kriteriální funkcí maximalizace všech dostupných finančních zdrojů v rukou státních a potažmo politických orgánů dosloužila. Likvidací direktivního modelu řízení a omezením funkcí státu nejen ztratila smysl, ale stala se brzdou obecně prospěšného chování ekonomických subjektů v tržních podmínkách. Příkladem může sloužit daň z obratu, která se svým dělením na plátce a neplátce daně v závislosti na formě podnikání stávala stále širším kanálem daňových úniků. Takže najít daňovou soustavu, adekvátní funkci tržního mechanismu, bylo prioritou prvořadého významu.

Metodou nalezení nové formy a obsahu daní muselo být srovnání s cílovým řešením transformace, tj. efektivním zapojením České republiky do evropských integračních procesů. Šlo tedy nejen o daňovou soustavu adekvátní funkci trhu, ale také o soustavu odpovídající co do formy a obsahu daňovým soustavám vyspělých zemí západní Evropy.

Konečně nutno zmínit potřebu zásadního omezení přerozdělovací funkce státu a s tím související korekci váhy a rozložení daňového břemene. V této souvislosti se integrální součástí daňové politiky vlády stalo postupné snižování daňové kvóty s těžištěm snížení v oblasti přímých daní.

Těžiště daňového inkasa před rokem 1993 bylo založeno v přímých daních (více než 50 % inkasa tvořilo zdanění zisku a osobních příjmů obyvatelstva). Nová daňová soustava zcela cíleně preferovala ponechání zdrojů v místě jejich vzniku s tím, že vůdčím elementem alokace těchto zdrojů musí být tržní mechanismus. Daňová reforma proto rázem změnila rozložení daňového břemene ve prospěch nepřímých daní.

Zdroj: Klak, J. (1997)

Základ daně z obratu se určuje jako rozdíl mezi koncovou cenou zboží a penězi použitými na jeho výrobu. V centrálně řízených ekonomikách byla daň z obratu jedním z nástrojů, který se používal k dosažení cenové stability a zabránění nedostatku nebo nadbytku spotřebního zboží. Základní sazebník daně z obratu obsahoval v Československu v roce 1989 kolem 1.500 sazeb, z nichž bylo přes 400 záporných. Sazby daně se ohybovaly od plus 88 do minus 291 procent.

Jedním z prvních kroků, ke kterému došlo při přechodu centrálně řízené ekonomiky na tržní hospodářství, bylo zrušení záporné daně z obratu. Dne 24. května 1990 československá federální vláda rozhodla o odstranění záporné daně z obratu (čili dotací) u potravin a potravinářských výrobků a jejich nahrazení nulovou sazbou. Potraviny přestaly být dotovány a v důsledku toho jejich ceny výrazně stouply, zvýšení cen v průměru dosahovalo 25 procent.

Jak plyne z výše uvedeného článku Jana Klaka, byla k 31.12.1992 zrušena daň z obratu. Zároveň byla zrušena druhá nepřímá daň, dovozní daň. V roce 1993 byly zavedeny nové nepřímé daně, daň z přidané hodnoty (DPH) a spotřební daň z uhlovodíkových paliv a maziv, piva, vína, tabáku a tabákových výrobků, lihu a lihovin. K 1. 1. 1993 byly stanoveny dvě sazby DPH, základní sazba ve výši 23 % a snížená sazba ve výši 5 %. Podrobněji viz Vítek (2001).

Pro hodnocení vlivu DPH na spotřební rozhodování občanů nově vzniklé České republiky vyjdeme z údajů uvedených v tabulce 1, která uvádí velikost spotřeby vybraných potravin a jejich ceny v letech 1992 a 1993.

Tabulka 1 Ceny a spotřeba na obyvatele České republiky u vybraných potravin

Spotřeba na obyvatele (kg za rok)			Ceny (Kč)		
	1992	1993	Název	1992	1993
Brambory	84,1	84,1	Brambory	4,82	3,54
Sýr tvrdý	3,1	2,6	Eidamská cihla	74,11	84,67

Zdroj: ČSÚ (2003), ČSÚ (2021)

Úkoly

Otázka 1 Cenová elasticita poptávky

Na základě údajů z tabulky 1 vypočtěte cenovou elasticitu poptávky po potravinách uvedených v tabulce, samozřejmě mezi roky 1992 a 1993. Vypočtené hodnoty elasticity doplňte do tabulky 3 v otázce 3 a do tabulky 4 v otázce 4.

Otázka 2 Výnos daně při neměnné výši spotřeby

Podíváme se nyní, jak se zavedení DPH projevilo u potravin. Od července 1990 platila pro potraviny a potravinářské výrobky nulová sazba daně z obratu. Od 1. ledna 1993 byla na potraviny uvalena snížená 5 % sazba DPH (viz https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-222#prilohy). U většiny ostatního zboží (a tudíž i u průmyslového zboží) byla zavedena 23 % základní sazba DPH.

Vyjděte z výše spotřeby potravin v roce 1992, které jsou uvedené v tabulce 2. Vypočtěte výnos daně z obou potravin, pokud by se výše spotřeby brambor a sýra nezměnila a zůstala na úrovni roku 1992.

Spočítejte celkový daňový výnos, který získá vláda pro státní rozpočet. Pro jednoduchost výpočtu předpokládejte, že se velikost populace v obou letech nezměnila a že v České republice žilo 10 miliónů obyvatel. Výpočet doplňte do tabulky 2.

Tabulka 2 Výnos z daně z obratu při konstantním objemu spotřeby

Položka	Cena		Spotřeba 1992	Výnos daně při Q (1992)	Výnos za ČR
	1992	1992 + DPH 5 %	kg	Kč	Mil. Kč
Brambory	4,82		84,1		
Sýr tvrdý	74,11		3,1		

Zdroj: ČSÚ (2003), ČSÚ (2021)

Otázka 3 Vliv cenové elasticity poptávky na výběr daně u brambor

a) Předpokládejme nyní, že se cena brambor změnila pouze pod vlivem daně z přidané hodnoty. Neuvažujeme zatím žádné další faktory, které mohou na cenu brambor působit. Použijte vypočtenou elasticitu poptávky po bramborách a spočítejte očekávaný celkový daňový výnos, který získá vláda pro státní rozpočet tím, že tuto komoditu zdaní 5 % sníženou sazbou. Výpočet doplňte do tabulky 3.

Tabulka 3 Výnos z daně z obratu (brambory)

Položka	Cenová elasticita poptávky Ep	Cena		Spotřeba 1992 (kg)	Výnos daně při Q (1992)	Výnos za ČR
	%	1992	1992 + DPH 5 %	kg	Kč	mil. Kč
Brambory		4,82		84,1		

Zdroj: ČSÚ (2003), ČSÚ (2021)

b) Zakreslete situaci na trhu brambor, před a po zavedení snížené 5 % sazby DPH, pomocí křivek poptávky a nabídky do obrázku 1.

Obrázek 1 Vliv daně z přidané hodnoty na spotřebu a cenu brambor

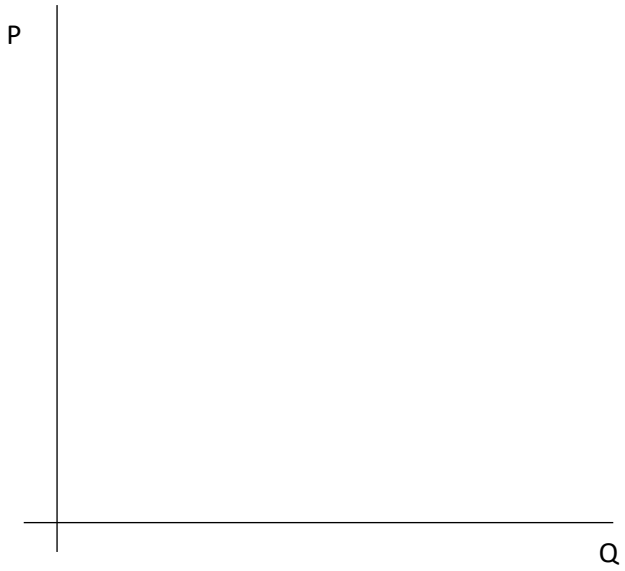

Zdroj: autor

c) Na trhu působily i další faktory, které vedly ke zvýšení nabídky brambor. Růst nabídky vedl k tomu, že se cena brambor nakonec v roce 1993 snížila na 3,54 Kč. Nakreslete do obrázku 1 tuto změnu a porovnejte ji se situací v roce 1992 a se stavem po zavedení DPH.

d) Vypočtete faktickou výši celkového výnos z daně z přidané hodnoty pro rok 1993.

e) Určete, kdo daňové břemeno nese – výlučně výrobci, výlučně spotřebitelé nebo se výrobci a spotřebitelé o daňové břemeno dělí? Jak vysoké jsou náklady mrtvé váhy spojené se zavedeném daně?

Otázka 4 Vliv cenové elasticity poptávky na výběr daně u sýrů

a) Prozkoumáme situaci na trhu tvrdých sýrů. Předpokládejme, že se nakupovaný objem sýrů mění jen pod vlivem daně z přidané hodnoty. Vláda zdanila tuto komoditu 5 % sníženou sazbou DPH. Použijte vypočtenou cenovou elasticitu poptávky a zjistěte úroveň nové spotřeby tvrdých sýrů na obyvatele.

b) Předpokládejme nyní, že se cena sýrů změnila nejen pod vlivem daně z přidané hodnoty, ale i dalších faktorů. Z tabulky 1 lze odečíst, že v roce 1993 byla při ceně 84,67 Kč spotřeba na obyvatele 2,6 kg. Určete, jakou částku stát prostřednictvím DPH u této komodity vybral. Výsledek doplňte do tabulky 4.

Tabulka 4 Výnos z daně z obratu (tvrdé sýry)

Položka	Ep	P (1993)	Q (1993)	Výnos daně	Výnos za ČR
	%	Kč	kg	Kč	Kč
Sýr tvrdý		84,67	2,6		

Otázka 5 Vliv cenové elasticity poptávky na výběr daní u sýrů (Ramseyovo pravidlo)

Určete, kdo daňové břemeno v případě zdanění sýrů nese – výlučně výrobci, výlučně spotřebitelé nebo se výrobci a spotřebitelé o daňové břemeno dělí?